

Egyházi könyvtárosok találkozója – Curgó, 2005

A történelem során betöltött szerepükből fakadóan az egyházi könyvtárakban kultúránk és írásbeliségünk fontos értékei halmozódtak fel. Az ezekben az intézményekben őrzött szellemi kincs sokszor került veszélybe: az egyik legnehezebb korszakot bizonyára a XX. század második fele jelentette. Az itt őrzött értékek megóvása komoly feladatot adott a rendszerváltás előtt „egyházi” könyvtárként működő intézményeknek; a több évszázados tradíciókkal rendelkező nagy egyházi gyűjtemények is csupán korlátozott lehetőségekkel működtek. Változást ezen gyűjtemények életében is a rendszerváltás hozott. Az éledező egyházi könyvtárak munkatársai felismerték a civil könyvtári rendszerben megjelenő új lehetőségeket és jelenségeket, úgy vélték, a hatékonyabb munka és az „egyházi” küldetésükből fakadó feladatok betöltése csak szervezett formában, több intézmény összefogásával lehetséges. Tapasztalatuk volt, hogy a problémák, az előttük álló megoldandó feladatok a különböző egyházak fenntartóitól függetlenek, valamennyi intézményben hasonlóak vagy azonosak. Továbbá egyértelművé vált az is, hogy a felekezeten belül megtalálhatók az országos nagy könyvtárak, a felsőoktatási intézményekhez kapcsolódó – leggyakrabban – szakkönyvtárak, és hasonló nehézségekkel küzdenek az (újra)induló szerzetesrendek és a gyülekezetek kisebb könyvtárai is.

A közösen végzendő munka erejében bízó kollégák éppen ezért határoztak úgy, hogy egy minden más szakmai szervezettől és felekezeti hovatartozástól független, ökumenikus közösséget hoznak létre. 1994 márciusában Kalocsán, majd novemberében az OSZK-ban találkoztak és döntöttek az Egyházi Könyvtárak Egyesülésének (EKE) létrehozásáról. Alapszabályukban alapvető célként a következőket határozták meg: „Az egyesülés célja a magyarországi egyházi könyvtárak együttműködésének előmozdítása, lehetőség szerinti közös álláspont kialakítása és tapasztalatok kicserélése az alábbi területeken: *a)* az egyházi könyvtáraknak egyházukban és a társadalomban betöltendő szerepe, *b)* könyvtári feldolgozó munka és gyűjtőkörök, valamint *c)* muzeális értékek őrzése.” Az idén 11 éves Egyesülés igyekezett megvalósítani az 1994-ben meghatározott feladatokat. Ma már úgy érezzük, hogy a magyarországi könyvtáros szakma számít a véleményünkre, ez természetesen erősíti felelősségtudatunkat és újabb feladatokkal lát el bennünket.

Alapszabályunk értelmében a legfontosabb döntéshozó szervünk, a Közgyűlés, ez évente legalább egyszer ülészik. Az alapítók szándéka szerint, egymás jobb megismerésének érdekében mindig más-más könyvtár ad otthont e találkozásnak. Az elmúlt esztendőben alakult ki az a gyakorlat, miszerint a közgyűléshez konferencia és szakmai kirándulás is kapcsolódik. Hagyomány az is, hogy a konferencia előadásai váltakozva foglalkoznak a régivel és az újjal, a muzeális értékeket őrző gyűjteményeknek a kulturális örökség védelmében betöltött szerepével, illetve az információs társadalom kínálta lehetőségek könyvtári alkalmazásával.

Az idei konferenciánk ebben az értelemben rendhagyó volt, a témát a helyszín, a Csurgói Csokonai Vitéz Mihály Református Gimnázium Könyvtára „adta”. A mottót Apáczai Csere Jánostól választottuk: „A tudás gyökere keserű, gyümölcse pedig gyönyörűsége” – a konferencia előadásai az oktatáshoz, a tudás megszerzéséhez, az iskolák és (egyházi) könyvtárak elválaszthatatlan egységéhez kapcsolódtak. Dr. Jelenits István a magyarországi tanítórendek és iskolák könyvtárainak szerepéről, dr. Korzenszky Richárd az egyházi könyvtárak rendszerváltás utáni helyzetéről adott összefoglalót. Felvetette a könyvtárépítés, fejlesztés gyakran talán meg sem fogalmazott kérdéseit, lehetőségeit. Előadásában kitért arra, hogy az e folyamatban résztvevő munkatársak maguk is gyakran találják magukat teljesen új szituációkban, hiszen a rendszerváltás óta eltelt esztendőkből kellett kialakítaniuk olyan szervezeti formákat, valóra váltaniuk olyan feladatokat, amelyeket felgyorsult XX. századunk hozott, és állniuk kell a XXI. század kihívásait. Dr. Balogh Mihály az egyházi és felekezeti iskolai könyvtárak XX. századi történetéről és sorsáról számolt be, alátámasztva az elmondottakat számos kutatás adatszerű elemeivel. Dr. Nagy Attila egy 2003-ban, Budapest XI. kerületében készült felmérés eredményeit, értékelését ismertette, jól szemléltetve a 12–13 éves korosztály két évtized alatt gyökeresen megváltozott olvasási szokásait, értékrendjében bekövetkezett változásokat.

Szakmai kirándulásunk során Zágrábba látogattunk. Az Érseki Könyvtár megtekintése után a Nemzeti és Egyetemi Könyvtár meglátogatása szerepelt a programban. A modern épületben kapott helyet a Zrínyi-könyvtár, megtekintése – úgy gondolom – sokunk számára jelentett megragadó, különleges élményt. A látogatás előkészítésében és lebonyolításában segítségünkre volt dr. Monok István, aki szakmai tudásával, a régi könyvek iránti elkötelezettségével a *Bibliotheca Zriniana* történetét közelebb hozta hozzánk. A könyvtáros szakma iránti bizalomról árulkodott az is, hogy az állományvédelmi szempontokat teljesen háttérbe szorítva lehetőségünk nyílt arra, hogy a Zrínyi-könyvtár számunkra előkészített darabjait kézbe vegyük és fellapozzuk. Többek között beleolvashattunk az *Adriai tengernek syrenaya* nyomdába kerülő változatába, belepillanthattunk a könyvtár állományához tartozó *Corvinába*, belelapozhattunk az 1662-ben készült szakrend szerinti *Catalogus*ba. Bár több alkalommal is volt rá lehetőség, a gyűjtemény nem került magyarországi tulajdonba, azonban megnyugtató volt azt látni, hogy a horvát Nemzeti és Egyetemi Könyvtárban, a Régi Könyvek és Kéziratok Tárában e történelmünktől elválaszthatatlan szellemi kincseket értő kezek gondozzák és őrzik. Iván Kosic, a Régi Könyvek és Kéziratok Tára vezetőjének beszámolójából az is kiderült, hogy szoros szakmai kapcsolat alakult ki magyar kollégáival, akik előtt bármikor adott a lehetőség a Zrínyi-könyvtárban történő kutatásra.

Összejövetelünk harmadik napja – az eddigi találkozó programjától eltérően – rendhagyó módon folytatódott. Az elmúlt év munkatervében megfogalmazottakhoz igazodva, az Egyesülés ügyeinek hatékonyabb intézésére munkacsoportokat hoztunk létre. A csoportoknak most lehetőségük volt arra, hogy beszámoljanak tevékenységükről, így a Gyűjteményi munkacsoport vezetője ismertette annak a munkának az eredményét, amelyet az egyházi könyvtárakban digitalizált anyag feltárással kapcsolatban végzett. Fontosnak tartottuk ezt a felmérést, hiszen ennek birtokában elkerülhetjük azt, hogy a már valahol elkészített anyagot újabb költségek árán esetleg ismét digitalizáljuk. Fény derült arra is, hogy sok könyv-

tárunk őriz digitalizált, de nem szolgáltatott anyagot, és hogy ezeket eddig nem sikerült közzétenni, annak általában anyagi okai vannak, vagy az infrastrukturális háttér nem megfelelő. Szoftveres csoportunk is egy – 2004 nyarán indult – felmérés eredményét ismertette. Elkészítésére okot adott a tízéves jubileum: látni szeretnénk volna, hogy a tíz év milyen változásokat és eredményeket hozott az egyházi könyvtárakban használt szoftverek területén, továbbá képet szeretnénk volna kapni az intézmények infrastrukturális háttérééről, az állományok feltártságáról is. A kialakult kép nagyon változatos, hasonló a civil könyvtárakban tapasztalható helyzethez. A PR-csoport megújult honlapunkról, negyedévente a tagkönyvtáraknak eljuttatott Hírlevelünkről, a közgyűlésen kézbe adott EKE Címtár elkészítéséről számolt be. A folyóiratokat feltáró csoport bemutatta azoknak a könyvtárainkban gyűjtött időszaki kiadványoknak a listáját, amelyek már feltártak. Tervezzük ezeknek az adatoknak az eljuttatását az NPA-hoz és szeretnénk saját honlapunkon is megjeleníteni.

Ezt követően kollégáink ismertették az EKE által kialakított álláspontokat azokról a tervezetekről, amelyeket a Könyvtári Intézettől, a NKÖM-től az elmúlt hónapokban véleményezésre megkaptunk. Szó esett a *Magyar kulturális stratégia*, a *Javaslatok a kulturális örökség megőrzése érdekében digitalizálandó dokumentumok körére*, a *digitalizálás országos összehangolására és a projektek nyilvántartására*, a *magyar könyvtárügy marketingstratégiája* című tervezetekről. Megbeszélést kezdeményeztünk a készülő *Könyvtáros etikai kódex*ről is. Végül a találkozónkon megjelent, határon túli (erdélyi), de nem EKE-tag könyvtárak munkatársai mutatkoztak be néhány szóban.

Örömkre szolgált, hogy konferenciánk előadói többen is megtisztelték szakmai napunkat. A beszámolók után szót kért dr. Monok István, aki végig vendége volt rendezvényünknek. Szókimondásával „közös misszióknak” lehetőségeire és szükségszerűségére hívta fel figyelmünket, valamint több területen is felkínálta a segítséget, az együttműködés lehetőségét. Bízunk abban, hogy – ismerve problémáinkat, amelyek gyakran egyeznek a civil könyvtárak gondjaival – a jövőben talán rendezni tudjuk „közös dolgainkat”.

A háromnapos rendezvény, immár ismét Csurgón Kobzos Kis Tamás és Csörsz Rumen István Csokonai estjével zárult. Reményeink szerint a szakmai előadások, beszámolók, valamint a történelmünk szellemi kincseivel való találkozások után a jövőben jobban egymásra találnak a feladatok és a megoldásukra kínálgató lehetőségek.

Török Beáta

Hogyan tovább? – Az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer (ODR) szolgáltatásainak fejlesztése

5. ODR-konferencia

Immár ötödik esztendeje rendezik meg az ODR-konferenciákat a tatabányai József Attila Megyei Könyvtárban. Az ezúttal az Országos Könyvtári Napok keretébe illeszkedő rendezvényen – lévén kerek évforduló – még inkább kínálkozott az összegzés, bár korábban is hangsúlyos volt az addig elért eredmények és a még hátralévő feladatok áttekintése.

Az összejövetelnek hagyományosan helyet adó könyvtár igazgatója, Monostori Imre köszöntő szavait Skaliczki Judit, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Könyvtári Főosztálya vezetőjének előadása követte. Ebben az egész könyvtári rendszerrel kívánt képet adni, az elért eredményekről és a fejlesztés irányairól, céljairól, arról, hogy a hazai könyvtárügy honnan hová jut a különféle alrendszerek, az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer és a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer alkalmazásával. Az 1997. évi könyvtári törvény egyik jelentősége abban állt, hogy meghatározta, mit tekintünk nyilvános és nem nyilvános könyvtárnak. Akkor az volt a cél, hogy a szakfeladatot ellátó könyvtár nyilvános legyen, mert akkor élhetett a pályázati lehetőségekkel. Ma már az a cél, hogy a minőségelvű szakfelügyelet kiderítse, mely könyvtárak teljesítik valóban a kritériumokat ahhoz, hogy nyilvánosak legyenek. A korszerű jogi szabályozásnak köszönhetően ugyanis már nem csak a nyilvános könyvtárak kaphatnak érdekeltségnövelő támogatást. 2004-től, a kistéleplési koncepció elfogadását követően lehetőség nyílt a könyvtári törvényben lévő rendelkezés teljesítésére, hogy a települések a nyilvános könyvtári szolgáltatást megrendelés vagy társulás útján biztosítsák. 2005 az első év, amikor több községi könyvtár került le a nyilvános könyvtárak jegyzékéről, mint amennyi föl; a nyilvános könyvtárak egy része visszaminősült szolgáltató helyé, tehát megkezdődött a hazai könyvtári rendszer „tisztulási” folyamata. A nyilvános könyvtárak száma tehát csökken, ennek következtében elérjük azt, hogy – a lakosok számának arányában – a holland, dán, angol könyvtárügynek megfelelő számú könyvtár lesz Magyarországon. A könyvtári rendszer egészét átfogó két alrendszer – az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer (ODR) és a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer (KSZR) – küldetése az esélyegyenlőség megteremtése az információhoz való hozzájutás terén. Az előbbi dokumentumot és információt szolgáltató, az utóbbi szolgáltatást szolgáltató rendszer teljes ellátási körrel. A KSZR szolgáltató könyvtárak egy része megegyezik az ODR szolgáltató könyvtáraival, így az ODR támogatásával már a KSZR-t is fejlesztették. A két

alrendszer fejlesztésének egyik fontos ágazati eszköze a tevékenységüket segítő jogi szabályozás. Jelentős eredmény, hogy az egyetemi könyvtárak ODR támogatásáról a könyvtári törvény után a 2005. évi felsőoktatási törvény is rendelkezik. Másik fontos eszköz a stratégia, amelyben szerepel a hozzáférés növelése, a kistételek könyvtári ellátásának fejlesztése, a minőségfejlesztés, a minőségelvű szakfelügyelet általános bevezetése, a könyvtárosi képességek, készségek fejlesztése. A fejlesztés további ágazati lehetősége a fejlesztési koncepciók készítése. Elkészült az Országos Könyvtári Digitalizálási Stratégia, amely a szakmai szervezetek tagsága elé kerül megvitatás céljából. A könyvtári digitalizációs program nagyon fontos az ODR szempontjából, hiszen az elektronikus dokumentumszolgáltatásnak egyre nagyobb teret kell nyernie. Az ágazati irányítás meghatározó feladata továbbá, hogy finanszírozási forrásokat keressen. A hozzáférés növelése hogyan valósulhat meg? Az ODR feladata bármely könyvtárba – tehát a nem nyilvánosba is – eljuttatni az információt. A KSZR esetében egyrészt földrajzi elérhetőség szempontjából szűkebb a kör, másrészt azonban bővebb, mert nemcsak dokumentumot, hanem szolgáltatást is szolgáltat. Az ODR fejlesztésének feladatai közt szerepel az óriási ütemben növekvő könyvtárközi forgalom egyre emelkedő postaköltségének problémájára megoldást találni. A NKÖM szeretné elérni, hogy a készülő postatörvénybe belekerüljön a könyvek kedvezményes postai díjszabású szállítása. A Nemzeti Fejlesztési Terv kereteiben megvalósulhat az OSZK nyilvántartásainak digitalizálása, valamint a községi, iskolai könyvtárak internet-hozzáférése. Az ODR fejlesztésének további feladatai közt szerepel a MOKKA és az ODR lelőhely-adatbázis összekapcsolása, valamint az elektronikus dokumentumszolgáltatás fejlesztése. Az ODR szolgáltatásainak fogadására azonban sok helyütt képtelenek voltak, a KSZR létrehozására sok-sok település elmaradottsága adott okot. A magyar lakosság egyharmada él kistételek településeken, ezért nem véletlen, hogy az egyik stratégiai cél a kistételek könyvtári ellátásának fejlesztése. A könyvtári törvény rendelkezett már arról, hogy bizonyos esetekben nem könyvtár fenntartásával kell biztosítani a könyvtári ellátást. Az önkormányzatok három lehetőség közül választhatnak. Vagy nyilvános könyvtárat tartanak fenn, vagy könyvtári szolgáltató helyet alakítanak ki épület és személyzet biztosításával, és megrendelik a szolgáltatásokat, vagy könyvtárbuszt működtetnek. Számítások szerint az 1000–3000 lakosú településekből (959) 671-et, az 1000 alatti lakosúakból (1684) pedig 1263-at kell bevonni a KSZR-be. A megvalósítás jogi és egyúttal pénzügyi lehetőségei közt kiemelkedő jelentőségű a 65/2004. (IV. 15.) kormányrendelet, amelyben a kistérségi választható feladatok közt megjelent a könyvtári ellátás. A 36/2005. (III. 1.) rendelet tisztázta a mozgókönyvtári ellátás fogalmát, amely nem csupán a könyvtárbuszt takarja, hanem minden, nem helyben megvalósuló szolgáltatást. A falusi könyvtárak egy esztendő alatt három kormányrendelet következtében 400 millió forinthez jutottak hozzá. 1998 és 2005 között több mint 8 milliárd forintot fordított az állam az ODR-ben és a KSZR-ben megvalósuló feladatokra. A további fejlesztésekhez 2010-ig évente még 600 millió forintra lenne szükség. Milyen rendszerelemeket kell fejleszteni a további eredmények érdekében? Korszerű nemzeti könyvtárra, új könyvtárépületre van szükség, időszerű a városi és az iskolai könyvtárak korszerűsítése. A nem nyilvános könyvtárak állományát is be kell vonni a rendszerbe, többek között az akadémiai kutatóintézetek könyvtáraiét, valamint az egyházi könyvtárakét. A rendszer szol-

gáltásainak további fejlesztésében növelni kell az elektronikusan hozzáférhető dokumentumok és a helyhez nem kötődő szolgáltatások számát, az olvasás szerepét. A megvalósítás a mindenkori kormányzat feladata, nélkülözhetetlen az EU-val való együttműködés, és természetesen a képességeiket, készségeiket folyamatosan fejlesztő, innovatív, a könyvtáros etikát alkalmazó könyvtárosok. Az ODR és KSZR küldetése, hogy a korszerű, minőségelvű szolgáltatásokkal az állampolgárok mindenhol minden információhoz, dokumentumhoz hozzáférjenek, és így megvalósuljon az esélyegyenlőség, ne essen szét az ország lakossága információszegényekre és információgazdagokra.

Az ODR további fejlődésének egyik kulcsa a lelőhely-adatbázis és a Magyar Országos Közös Katalógus (MOKKA) összekapcsolása. Bakonyi Géza, a Szegedi Tudományegyetem könyvtárának főigazgató-helyettese az elmúlt egy esztendő ez irányú történéseit foglalta össze. Elkészült az adatbázisok felhasználhatóságára vonatkozó összehasonlító elemzés. Mivel a két rendszert eltérő célokra fejlesztették ki, ezért különféle átalakítások, bizonyos funkciók továbbfejlesztése szükséges az összekapcsolásukhoz, ahhoz, hogy mindkét funkciót hatékonyan ellássa majd az új rendszer. Mindehhez elkészült a végleges terv. Jelentős változás, hogy a régi szervert ugyan nem szüntetik meg, de az új adatbázis már új, szintén a SZTAKI-ban üzemeltetett szerverre kerül. Amíg az ez irányú egyeztetések folynak, addig az átmeneti időre a szegedi egyetem könyvtárának egyik linuxos szerverére telepítették a rendszert. Ebbe az új rendszerbe már migrálták a régi MOKKA-ból a rekordokat, jelenleg a megyei, egyetemi könyvtáraktól elkért adatokat töltik be. Kidolgoztak egy új, gyorsabb, hatékonyabb duplumellenőrző rendszert is. Az új adatbázis kb. 2,5 millió rekordot tartalmaz. Amint nyilvánossá válik az adatbázis, ugyanazon a webes oldalon érhető majd el, mint korábban, aztán később majd a webes felület is megújul, így akkor a felhasználó számára is szemmel láthatóvá válik a különbség. További eredmény, hogy a humáncikk-adatbázis tesztelése is zajlik már, valamint az Erdélyi Közös Katalógus betanulása is folyamatban van Kolozsvárott. Tavasszal a MOKKA közgyűlése új alapszabályt fogadott el, amely ezután négyféle tagkönyvtárt különböztet meg: a változatlan számú alapító tagokat, amelyek a MOKKA üzemeltetése mellett a fejlesztésért is felelősek; a törzskönyvtárakat, amelyek az ODR tagjai, és a fejlesztésben szintén részt vesznek; a partnerekönyvtárakat, amelyek ODR-tagkönyvtárak, és a fejlesztésben nem vállalnak szerepet; valamint azokat a feltöltő könyvtárakat, amelyek nem ODR-tagok.

Egyre gyakrabban hallhatunk a Google törekvéséről, amely szerint óriási mennyiségű könyvtári anyagot szándékozik digitalizálni és visszakereshetővé tenni. Nemzeti könyvtárak számítógépes katalógusait, nemzeti közös katalógusokat igyekszik indexelni, és így a Google kereséseken keresztül is hozzáférhetővé tenni. A Google a MOKKA-t is megkereste ez ügyben. A technikai megoldásokat már kidolgozták, a MOKKA Egyesület közgyűlésének jóváhagyása szükséges még az együttműködéshez. Amennyiben a tárgyalások sikerrel járnak, úgy a MOKKA központi katalógusának rekordjai a Google-kereséseken keresztül is hozzáférhetővé válnak. Ez azért is bír óriási jelentőséggel, mert sok felhasználó elsőként nem a nemzeti könyvtárak katalógusaiban indít keresést, hanem a Google-ban, és így az egész világ számára láthatóvá válnának a hazai könyvtárak dokumentumai.

Napjainkban a technikai fejlődésnek köszönhetően a könyvtárközi dokumentumszolgáltatásban az eredeti dokumentumok kölcsönzése mellett egyre nagyobb

szerephez jut az elektronikus dokumentumküldés. Az ODR tagkönyvtárak körében azonban még jelentős különbségek tapasztalhatók a téren, hogyan élnek az utóbbi lehetőséggel. Mivel a dokumentumküldésnek ez a módja vitathatatlan előnyökkel bír – költségkímélő, gyors –, ezért a rendszer további fejlődésében még nagyobb hangsúlyt kell kapnia. A Könyvtári Intézet Gyűjteményszervezési Osztályának munkatársai által végzett 2004. évi felmérés nyomán bebizonyosodott, hogy az ODR-könyvtárak egy részében komoly gondokkal küszködnek az elektronikus dokumentumtovábbító szoftver használata terén, és ezért nem használják ki kellő mértékben ezt a fajta szolgáltatási lehetőséget. Ma már szinte minden ODR-tagkönyvtár rendelkezik az egyetlen Magyarországon forgalmazott elektronikus dokumentumtovábbító szoftverrel, az Ariellel, amelynek azonban mindennapos használata sok helyütt számos nehézségbe ütközik. Leginkább a tűzfalproblémák jelentkeznek, valamint gondot okoz a nem megfelelő kapacitású elektronikus postafiók, amely nem képes fogadni a nagy méretű elektronikus dokumentumot, és nem elhanyagolható az angol nyelvismeret hiánya sem. A gondokat orvoslandó állította össze Bartók Györgyi, a Könyvtári Intézet Gyűjteményszervezési Osztályának munkatársa konzultációs tematikai ajánlását az elektronikus dokumentumküldés és fogadás témájában. A konferencia kiváló alkalmat adott arra, hogy azok a kollégák is megismerjék ennek az ajánlásnak a tartalmát, akiknek a figyelmét esetleg elkerülte a Könyvtári Intézet – a legfrissebb ODR-útmutató anyagát is tartalmazó – honlapjára augusztusban felkerült tematika anyaga. A regionális, megyei szaktanfolyamok, konzultációk számára szóló ajánlás nem csak tartalmilag segíti a kollégák munkáját, hiszen amennyiben a könyvtár a helyet és a szükséges feltételeket biztosítja az egynapos konzultáció számára, úgy a Könyvtári Intézet munkatársa segít a témák előadójának (a Könyvtári Intézet munkatársai, valamint az Arielt sikeresen használó könyvtárosok, informatikusok, és a forgalmazó cég munkatársai) kiválasztásában. A tematika ismertetéséből kiderült, hogy a konzultáció keretében a kollégák hallhatnak majd a dokumentumszolgáltatás különféle módjairól, az elektronikus dokumentumküldés jelentőségéről, technikai feltételeiről, szerzői jogi háttéréről, módozatairól, az Ariel dokumentumtovábbító szoftver használatának műszaki feltételeiről, a program kezelőfelületéről, majd a kifejezetten informatikusoknak szóló részben a szoftver telepítésével és működtetésével kapcsolatos gyakorlati kérdések kapnak helyet.

Az elektronikus dokumentumküldés helyenkénti nehézségei mellett gondot okoz az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer működésében az is, hogy a könyvtárak leterheltségében óriási különbségek mutatkoznak, egy-egy egyetemi könyvtárhoz gyakran olyan kérések is érkeznek, amelyek akár a megyei vagy városi könyvtárakból is kielégíthetők lennének. A tagkönyvtárak egyetlen munkaelosztásának okaira keresett választ Hölgyesi Györgyi, a Könyvtári Intézet Gyűjteményszervezési Osztályának vezetője a NKÖM Könyvtári Főosztálya megbízásából végzett vizsgálata során, amikor négy nagy forgalmú egyetemi és szakkönyvtár – a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár, a Nemzeti és Általános Gyűjtemények Könyvtára, a Pécsi Tudományegyetem Központi Könyvtára, a Szegedi Tudományegyetem Központi Könyvtára és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára – 2004. évben beérkezett és teljesített könyvtárközi kéréseit elemezte. Az említett könyvtárak által eredetiben szolgáltatott dokumentumok száma összességében az országos adatok egyharmadát adja. A vizsgálat célja annak felmérése volt, hogy

ezek az eredetiben teljesített kérések mennyiben vonatkoztak a könyvtár fő gyűjtőkörébe tartozó dokumentumokra, milyen típusú könyvtárakból érkeztek, és a kért dokumentumok beszerezhetőek lettek-e volna más könyvtártípusokból is? A nyilvántartások alapján 10 százalékos mintavétellel történő vizsgálat a kérések és a gyűjtőköri szabályzatok alapján meghatározott gyűjtőköri kategóriák összevetésével a következő eredményt hozta: a kielégített kérések 75–90 százaléka a könyvtár fő gyűjtőkörébe tartozó dokumentumokra vonatkozott, és a kérések legnagyobb arányban a városi könyvtárakból érkeztek. Az említett könyvtáraktól a gyűjtőkörbe vágó magyar nyelvű szakkönyvek, felsőoktatási tankönyvek, idegen nyelvű szakirodalom és idegen nyelvű szépirodalom mellett azonban gyermekirodalmat, egy-egy tudományterület alapvető monográfiáit, a megyei, illetve városi könyvtárakban is beszerzésre javasolt ismeretterjesztő műveket is kértek. A vizsgált könyvtárak esetében a könyvtárközi kérések 25–50 százaléka olyan kérés volt, amely más könyvtárból, könyvtártípusból (megyei, városi) is kielégíthető lett volna. A vizsgálat fontos tanulsága, hogy a hazai könyvtárközi kölcsönzés túlnyomó részét az ODR-tagkönyvtárak szolgáltatják, a kérő könyvtárak azokat a szolgáltatókat keresik meg szívesen, amelyek teljes állományukkal szerepelnek a ODR lelőhely-adatbázisban, az ODR-tagok közül is nagy terhet viselnek a nagy gyűjteménnyel, illetve nagy hagyományokkal bíró egyetemi könyvtárak, amelyek a lelőhely-adatbázisban való keresésnél a találati lista elején állnak. Különösen nagy a teher a debreceni könyvtáron, amely köteles példányt kap a hazai megjelenésű könyvekből, és kölcsönözhető állománnyal rendelkezik. A könyvtárközi dokumentumszolgáltatás tehát egyenetlenül eloszlású, egyenletesebb eloszlása érdekében fontos lenne többek között az ODR lelőhely-adatbázis bővítése teljes könyvtári állományokkal, és azt sem kellene figyelmen kívül hagyni, hogy a hazai könyvtári rendszer egésze részt vesz a könyvtárközi dokumentumszolgáltatásban. Segítséget jelentene, ha a kérő könyvtár az elektronikus katalógusokból tájékozódhatna a művek státusadatairól, és a kérés küldésekor célszerű lenne bizonyos sorrendet követni a szolgáltatók megkeresésében, nem feledkezni meg a megyei és nagyobb városi állományokról sem. Az egyenletesebb igénybevételt segítheti a Könyvtári Intézet honlapján szintén megtalálható témakereső.

Rády Ferenc, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgató-helyettese nem annyira neuralgikusnak, mint inkább örökzöldnek nevezte az ODR postaköltség kérdését. Vitaindítónak szánt, párbeszédre sarkalló mondandójában újra megerősítette, hogy postaköltség visszatérítést ODR-tagkönyvtárak kaphatnak az eredeti dokumentumok küldése után, portós visszaküldések után azonban ez nem igényelhető. Az 1999 óta változatlan összegű – 27 millió Ft – támogatási keret az utóbbi két esztendőben a könyvtárközi forgalom megtöbbszöröződése és a jelentős mértékű postai tarifaemelés következtében már nem bizonyult elegendőnek. Ezért a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzések postaköltségét 2004. második féltől már a korábbi gyakorlattól eltérően nem tudták ebből a keretből finanszírozni. A belföldi postaköltség visszatérítésére azonban némi pótlással még mindig elegendő az összeg. Rády Ferenc megnyugtatta a résztvevőket, hogy számításai szerint az idei keret a szeptember 30-iki elszámolásra még biztosan elegendő, a fennmaradó időszakot pedig majd a jövő évi keretből számolják el. Egy-egy könyvtár esetében késedelmes lehet a visszatérítés utalása. Ennek oka az, hogy központilag a keretet havonkénti bontásban nyitják meg, ezért az OSZK a telje-

sített mennyiség alapján rangsorolja az ODR-könyvtárakat, és a legalacsonyabb postaköltséget visszaigénylők kapják meg legkésőbb az összeget. A konferencia résztvevői komoly nehézségként ítélték ezt meg, hiszen a könyvtárak saját forrásaikból előlegezték meg az összeget. A postai szolgáltatások minőségével kapcsolatban is számos negatív észrevétel hangzott el – sok csomag elvész, ezért a könyvtárak gyakran csak drágább ajánlott küldeményként merik elküldeni a dokumentumot –, és többen jelezték azt is, hogy azért nem szerepel az állományuk a lelőhely-nyilvántartásban, mert a Könyvtárellátó Kht. a náluk vásárolt dokumentumok adatait nem tölti be az adatbázisba. A postaköltség témáját Kenyéri Katalin két gondolattal zárta le: egyrészt utalt arra, hogy a postai szolgáltatások liberalizálása folyamatban van, másrészt reményét fejezte ki, hogy a könyvküldés kedvezményes tarifája belekerül a postatörvénybe, vagy ha mégsem, akkor a nagy szolgáltató könyvtárak egyéni szerződéssel megállapodhatnak majd a kedvezményről a Magyar Postával.

A konferencia résztvevői nem csak szakmai információkkal gazdagodva térhettek haza, hiszen a születésnapjával is kedveskedő házigazdák ajándékként Csokits János verseskötetét kapták útravalóul.

Tóth Andrea

Az Amerikai Magyar Alapítvány 50 éves jubileuma

Az Amerikai Magyar Alapítvány (American Hungarian Foundation) 2005-ben ünnepli alapításának 50 éves évfordulóját. A jubileumi év során gazdag programmal emlékezik meg az Egyesült Államokban és Magyarországon történetének fontosabb eseményeiről. Az ünnepségek 2005. január 31-én az Illinois állambeli Elmhurst College-ban kezdődtek.

Az alapítvány jubileumi rendezvényeinek sorában 2005. szeptember 15–17. között Budapesten az Országos Széchényi Könyvtárral közös rendezésben tudományos konferencia zajlott. A konferencia az Amerikai Magyar Alapítvány és az Országos Széchényi Könyvtár 2004-ben megkötött együttműködési szerződése keretében jött létre.

A jubileumi konferencia témája az *Amerikai és magyar intézményi kapcsolatok és hatásuk* volt. A téma sokoldalú vizsgálódásra adott lehetőséget. A konferencia nyitó napján Monok István, az OSZK főigazgatójának köszöntője után Molnár Ágoston, az Amerikai Magyar Alapítvány elnöke üdvözölte a résztvevőket. Harmadikként George H. Walker, az Egyesült Államok budapesti nagykövete köszöntötte a konferenciát. A megnyitót követően három gondolatébresztő előadás hangzott el. Elsőnek Frank Tibor, az ELTE tanára az Amerikában található tudós hagyatékok digitalizálási programjára tett igen fontos javaslatot, ezen túlmenően nemzetközi példák felidézésével a külföldi hungarika kéziratok virtuális egyesítésének jelentőségére hívta fel a figyelmet. Gondolatai a tudományos kutatás oldaláról erő-

sítik meg azokat a szakmai törekvéseket, amelyeket a nemzeti könyvtár a hungarika források regisztrációja és digitalizálása terén programba vett, és eddig megvalósított. Molnár Ágoston, az Amerikai Magyar Alapítvány elnöke az alapítvány ötven évének történetét foglalta össze sok személyes emlékekkel gazdagítva és hitelesítve a tények ismertetését. Vizi E. Szilveszter, az MTA elnöke tudományosságunk amerikai jelenlétének és a magyar értékek képviselésének fontosságáról tartott élményt nyújtó előadást. Az első nap az alapítvány fél évszázadát bemutató jubileumi kiállítás megnyitásával zárult.

A konferencia második napjának előadásai tovább gazdagították ismereteinket az amerikai–magyar kapcsolatok témakörében. Richard E. Quandt, a Princetoni Egyetem professzorának előadása a Mellon Foundation 1990-től Magyarországra irányult támogatási programjának értékelését adta. Quandt professzor a Mellon Foundation képviselésében maga irányította ezt a programot. Erik Ingebrigtsen, a Trondheimi Egyetem tanára a Rockefeller Foundationnak a két világháború között magyarországi tudományos programoknak nyújtott segítségével és annak eredményeiről tartott új tényeket feltáró előadást. Jeszenszky Géza egyetemi tanár az amerikai és magyar történelmi, valamint diplomáciai kapcsolatokról adott nagy ívű áttekintést, kiemelve az 1956-os időszakot. Fejős Zoltán, a Néprajzi Múzeum főigazgatója előadásában a második világháború után Magyarországra irányuló különféle amerikai segélyakciók eddig ismeretlen és nem rendszerezett gazdag forrásanyagát dolgozta fel, jelezve a további kutatás fontosságát a kapcsolatoknak ezen az eddig fel nem tárt területén. Bereczky Loránd, a Magyar Nemzeti Galéria főigazgatója az amerikai–magyar képzőművészeti kapcsolatok eredményeiről és a kapcsolatok nyomán elindult folyamatok feltárásának szükségességéről tartott programadó előadást.

A délutáni kerekasztal-beszélgetés a jövőbe tekintve különösen hasznos és értékes konklúziókkal zárult. A résztvevők (Molnár Ágoston, Monok István, Fejős Zoltán, Frank Tibor, Brückner Huba – a Magyar Fulbright Bizottság ügyvezető igazgatója –, Horváth János az Amerikai–Magyar Kereskedelmi Kamara képviselésében) Schneider Márta, államtitkár asszony bevezetőjét követően Fábri György, az MTA kommunikációs igazgatójának vezetésével mind az alapítvány, mind pedig az amerikai és magyar intézményi kapcsolatokra vonatkozó sokoldalú vita eredményeként a következő három pontból álló ajánlást fogalmazták meg.

Ajánlások
az Amerikai Magyar Alapítvány
 jubileumi konferenciájának keretében tartott kerekasztal-beszélgetés
konklúziójaként
Budapest, 2005. szeptember 15–17.

1. Az amerikai magyar kulturális és tudományos jelenlét problémáinak és lehetséges megoldásainak áttekintése szükséges kormányzati szinten és a hungarológiai program irányítóinak, valamint az MTA szerepvállalásának szintjén.
2. Az amerikai magyar múlt feldolgozásának kutatási programja kidolgozandó.

3. A kutatást és emlékezést támogató forrásanyag és emlékanyag, – az amerikai magyar kulturális örökség – megőrzésében és feltárásában az Amerikai Magyar Alapítvány és az Országos Széchényi Könyvtár közös programja, valamint más intézmények és lelőhelyek bekapcsolásának módjára program dolgozandó ki.

Budapest, 2005. szeptember 16.

A konferencia harmadik napja a lehetőségeket festette fel. Az amerikai–magyar relációban elérhető ösztöndíj-lehetőségek sorát ismertették az előadók. Mindelelőtt a legnagyobb hagyománnyal rendelkező Fulbright-ösztöndíjről hallottunk, amelynek bemutatását Brückner Huba és néhány ösztöndíjas (Kovács Ilona, Nagy Katalin, Kállay Géza, Gerencsér Judit) végezte el. A magyarországi amerikanisztikai képzés rendkívül értékes támogatásának programját, a Kellner-ösztöndíjat az alapító Paul Kellner bevezetője után Fazekas Eszter ismertette. A Calasancius Training Program bemutatást Göbel Réka végezte. Simon Elizabeth egy új lehetőség, a Hungarian–American Enterprise Scholarship részleteiről adott tájékoztatást.

Végül a Magyar Kultúra Alapítvány igazgatója, Koncz Gábor ismertette azokat a programokat, amelyeket a sajtó, a klubélet és az emlékhelyek ápolása és regisztrálása terén az Magyar Kultúra Alapítvány végez az amerikai magyarok és a Magyarországra visszatelepült magyarok körében, bekapcsolva a hazai partnereket.

Az Amerikai Magyar Alapítvány jubileumáról a méltó megemlékezést, a tartalmas és értékes eredményeket hozó konferenciát a Magyar Kultúra Alapítványnál tett látogatás, és a Bormúzeumba szóló meghívás zárta.

Az Amerikai Magyar Alapítványt és elnökét, Molnár Ágostont a magyar kulturális örökség ápolása terén végzett öt évtizedes munkájáért 2005. szeptember 24-én a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében a Magyar Örökség-díjjal tüntették ki.

Kovács Ilona